

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено основні напрямки діяльності банківської системи на фондовому ринку, розкрито особливості функціонування вітчизняного фондового ринку та пошуку шляхів підвищення ролі банків на цьому ринку.

Аннотация. Проанализированы основные направления деятельности банковской системы на фондовом рынке, раскрытия особенности функционирования отечественного фондового рынка и поиска путей повышения роли банков на этом рынке.

Annotation. Basic directions of the banking system activity at the fund market have been researched, features of functioning of domestic fund market and searching ways to increase the role of banks at this market.

Ключові слова: банк, банківська система, фондовий ринок, цінні папери, комерційна діяльність, комісійна діяльність, андеррайтингова діяльність.

Актуальність теми обумовлена тим, що існує потреба в постійному розгляді ролі банківської системи у функціонуванні фондового ринку, оскільки банки є досить впливовими гравцями і відповідно носіями ризиків на багатьох його сегментах. Крім цього, клієнти банків (підприємства і населення) можуть бути як прямими учасниками фондового ринку, так і непрямими, бо найбільш ризиковані інвестиційні операції банків здійснюються і за рахунок залучених коштів. Тому всі учасники мають працювати на прозорому ринку, володіти інформацією про фінансовий стан емітентів, про механізм розрахунків та формування цін, стан капіталізації і ліквідності фондового ринку, умови депозитарного обслуговування тощо.

Вивченню різних аспектів функціонування вітчизняного фондового ринку, виявленню основних проблем та чинників, що перешкоджають його розвитку, присвячена значна кількість наукових досліджень О. Бражко, І. Брітченка, О. Корнійчука, Л. Новошинської, Р. Перепелиці, Г. Пурія, А. Сухорукова, О. Шевченка та інших авторів. Аналіз наукових розробок свідчить про те, що на кожному з етапів функціонування фондового ринку дослідниками пропонуються шляхи вирішення певних проблем разом із заходами щодо переорієнтації фондового ринку на вирішення поточних завдань реструктуризації національної економіки. Окремими науковцями [1; 2] приділено увагу й розкриттю ролі банківської системи у розбудові цього ринку, з урахуванням реальних і потенційних можливостей банків щодо перетворення заощаджень на інвестиційні ресурси.

Метою даної статті є дослідження світового та наявного вітчизняного досвіду щодо фондових операцій банків, пошук прийнятної для національних умов організаційно-правової моделі фондового ринку та теоретичне обґрунтування відповідних параметрів участі банківської системи у функціонуванні цього ринку.

Об'єктом дослідження є діяльність банків на фондовому ринку.

Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних та практичних аспектів щодо удосконалення діяльності банків на фондовому ринку.

Фондовий ринок становить систему економічних відносин щодо обміну особливого товару – цінних паперів, а з іншого боку, це система інститутів, з яких він складається (емітенти, інвестори, біржі, брокерсько-дилерські компанії, організаційно оформлені системи, ринкова інфраструктура тощо), та механізм взаємодії між цими інститутами.

Обсяги та види операцій банків з корпоративними цінними паперами регулюються чинним законодавством країни, яке передбачає певні обмеження для здійснення комерційними банками інвестиційних операцій з цими паперами через установлення нормативів інвестування. Згідно з вимогами НБУ, інвестиції банків в акції, в корпоративні боргові зобов'язання, вкладення в асоційовані й дочірні компанії не повинні перевищувати 60 % капіталу банку, у тому числі не більше 15 % за кожним емітентом. Щоправда, НБУ застосовує і непрямі обмеження на банківські інвестиції. Так, норматив платоспроможності банку визначає достатність капіталу для здійснення активних операцій з урахуванням ризиків, характерних для різних видів банківської діяльності. Інвестиції банків в акції і корпоративні боргові зобов'язання НБУ визначає як високо ризиковані операції і застосовує до цих операцій, як і для кредитних, коефіцієнт ризику (зважування) – 100 %, що, у свою чергу, підвищує вимоги до розміру банківського капіталу.

Щодо обсягів, то за станом на 01.01.2010 р. інвестиційний портфель комерційних банків не перевищував 4,5 % від чистих активів, від сукупних активів – 3,9 %. При цьому такий стан інвестиційної "активності" банківської системи характерний не лише для кризового 2009 р., за останні шість років лише у 2005 р. питома вага вкладень у цінні папери банків перевищувала 6 % чистих активів [3].

На сучасному етапі розвитку банківської діяльності особливо важлива роль банків з виконання функцій професіоналів фінансових ринків, що реалізується через здійснення ними посередницької діяльності. Відповідно до чинного законодавства вітчизняні банки можуть займатися фінансовим посередництвом на ринку цінних паперів, тобто

фондового ринку. Основними напрямками посередницької діяльності банків на ринку цінних паперів є андеррайтингова, комерційна, комісійна, реєстраторська та депозитарна діяльність, діяльність з управління цінними паперами, надання розрахунково-клірингових, консалтингових та інших послуг інформаційного характеру.

Андеррайтингова діяльність – це діяльність з випуску цінних паперів за дорученням, від імені і за рахунок емітента шляхом організації підписки на цінні папери або їх реалізації іншим способом. Як засвідчила практика, це є одним з найперспективніших напрямків діяльності банків на фондовому ринку, особливо в сегменті корпоративних облігацій. На відміну від більшості акцій облігації приносять підприємствам реальні ресурси, котрі можна використати як для поповнення обігових коштів, так і для реструктуризації виробництва. Емітуючі облігації для певних корпорацій, банківські установи мають безумовну перевагу з точки зору викупу непогашеної частини випуску облігацій із наступним їх розміщенням на вторинному ринку.

Комерційна діяльність на ринку цінних паперів передбачає здійснення банком купівлі-продажу цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (дилерська діяльність). Дохід банку-дилера утворюється за рахунок різниці у цінах, за якими він купує та продає цінні папери.

Комісійна діяльність – це купівля-продаж цінних паперів, що здійснюється банком на підставі договорів-доручень чи комісії за рахунок клієнтів (брокерська діяльність).

І комерційна, і комісійна діяльність пов'язана з торгівлею цінними паперами, при цьому на відміну від більшості торговців банки є економічно незалежними учасниками фондового ринку, самостійно приймаючи рішення щодо інвестування коштів. Передусім, це стосується операцій з векселями та придбання корпоративних облігацій провідних емітентів, під заставу яких можна отримати відносно дешеві фінансові ресурси у великих системних банках.

Порівняльні дані щодо обсягів здійснення реєстраторської діяльності вказують на те, що із загальної кількості підпорядкованих підрозділів (85 установ) майже 84 % належать трьом найбільшим банкам-реєстроутримувачам (30 підрозділів належать ЗАТ "Промінвестбанк", 27 – ЗАТ КБ "ПриватБанк", 14 – АБК "Укрсоцбанк"). Ці три великих банки охоплюють обслуговуванням майже 16 % всіх акціонерних товариств, котрі користуються реєстраторськими послугами. Однак частка у загальній кількості рахунків, відкритих для власників цінних паперів, значно нижча (біля 9 %) [3].

Крім цього, для професійних учасників фондового ринку важливо, щоб зберігачі були здатні проводити якомога більшу кількість операцій, оскільки угоди на організованому фондовому ринку можуть здійснюватися лише зі знерухомленими цінними паперами. Комерційні банки не спроможні забезпечити потрібну оборотність депозитарних активів, а відтак виконують пасивну роль у функціонуванні депозитарної системи.

Розглядаючи депозитарну діяльність, не можна не торкнутися проблем цього сегмента фондового ринку, ключовою з яких є нерегульованість діяльності центрального депозитарію України. Його існування дозволило б підвищити ефективність національної депозитарної системи, забезпечити її централізацію, уніфікувати облік цінних паперів (через ведення єдиного центрального реєстру), знизити ризики у процесі проведення розрахунків за єдиними правилами. Національний депозитарій України, який діє вже понад 10 років, виконує цю роль лише частково, оскільки єдиної системи депозитарного обліку (коли цінні папери мають однакові правила кодування, як це прийнято у всьому світі) так і не забезпечено [4].

Тому зараз великі надії покладаються на Всеукраїнський депозитарій цінних паперів (ВДЦП), який створено у 2008 р. на базі Міжрегіонального фондового союзу. До складу засновників депозитарію увійшли НБУ, ПФТС, УМВБ і комерційні банки. За станом на кінець 2009 р. статутний капітал депозитарію складає 153,1 млн грн. Найбільшим акціонером ВАТ "ВДЦП" є НБУ (частка в статутному капіталі – 22,86 %), акціонерами ВДЦП є зберігачі цінних паперів та організатори торгів (загальна кількість акціонерів – 79) [5].

Головним завданням ВДЦП є надання якісних депозитарних і клірингових послуг, а також втілення найкращих міжнародних практик з депозитарної діяльності на ринку України. Для цього в депозитарії створено сучасну інфраструктуру, яка передбачає наявність відповідного технологічного приміщення, належних засобів зв'язку, засобів захисту інформації, сучасного програмно-технічного комплексу [6].

Таким чином, огляд банківської діяльності на фондовому ринку показує, що банки є саме тими фінансовими інститутами, які найбільш гармонійно поєднують інтереси емітентів та інвесторів з одночасним розв'язанням завдань банку щодо здійснення посередницької діяльності у найрізноманітніших її формах з використанням усіх необхідних сегментів та підсистем фінансових ринків. Банки як універсальні фінансові інститути спроможні забезпечити комплексне обслуговування клієнтів, що демонструє переваги банківських установ та визначає їх провідне місце у виконанні ролі професіоналів як на фінансових ринках взагалі, так і на фондовому ринку України зокрема. Більш того, банки як учасники валютних ринків, зовнішніх зокрема, мають значний досвід роботи з нерезидентами, що дозволить при виконанні фондових операцій швидше адаптуватися до вимог міжнародних стандартів і, користуючись мережею кореспондентських відносин, більш активно співпрацювати з іноземними інвесторами. Поряд з цим необхідно відмітити, що з метою якісної перебудови фондового ринку України та спрямування його на реалізацію завдань інвестиційно-інноваційної сфери політика держави і НБУ має бути кардинально переглянута, у тому числі в напрямку створення умов для вискоєфективної діяльності банківських установ на цьому ринку.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Брітченко І. Роль комерційних банків у розбудові фондового ринку України / І. Брітченко, Р. Перепелиця // Вісник НБУ. – 2005. – № 4. – С. 23–27. 2. Пурий Г. М. Роль комерційних банків у розбудові фондового ринку України / Г. М. Пурий // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 21. – С. 9–12. 3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/dynamics.htm. 4. Бражко О. В. Стратегія формування портфеля цінних паперів комерційного банку / О. В. Бражко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 4. – С. 10–13. 5. Нацбанк присвоїв ВДЦП банківський код [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2010/05/07/196163/printable>. 6. Депозитарій ВДЦП – Про компанію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ausd.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=34.